

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **221**

G.J. van Middelkoop

Gaan Hervormd-Gereformeerden
toch samen op weg?

MEDITATIEF **224**

A.S. van der Lugt

De bron van zaligheid

WANDELEN MET GOD **225**

J. van Benthem

Vanuit het midden
naar de rand

ACHTERGRONDEN **226**

T.S. Huttenga

Wetenschappelijk
commentaar van een
vrijgemaakte dominee 1

KERKGESCHIEDENIS **229**

L.E. Leeftink

Marnix van Sint Aldegonde
1540-1598

LITURGIE EN GEMEENTE **232**

A.L. Th. de Bruijne/G.J. v. Middelkoop

Gezangenbundel in wording

AAN DE BROEDERWEG **236**

C.J. Smelik

Een 144-jarige in Kampen

LIED VAN DE WEEK **237**

A. de Heer-de Jong

Lied 152: 'Een kind
geboren in Bethlehem'

en verder...

Uit de kerken/Boekbespreking
Meegelezen

KERKELIJK LEVEN / G.J. van Middelkoop

GAAN HERVORMD- GEREFORMEERDEN TOCH SAMEN OP WEG'?

Wat gaan de gereformeerden in de Hervormde Kerk doen?

Kunnen zij mee met de Samen op weg-fusie? Zij leefden binnen de Hervormde Kerk altijd 'tussen delen en helen', zo zagen we vorige week. De hervormde synode gaf hun de mogelijkheid om voor het eind van dit jaar concrete voorstellen te doen voor een toekomstige participatie in de verenigde kerk, Wat gaan zij hiermee doen?

Concrete plannen

In hervormd-gereformeerde kring werd de afgelopen maanden breed beraad gevoerd tussen verschillende groepen. Naast de Gereformeerde Bond, die al eerder als lijn had uitgezet mee, mits, is daar ook het Comité rot behoud van & Nederlandse Hervormde Kerk, dat meer afstand wil haren en het Gekroonde Riet, dat de NHK wil laten zoals ze is. Aanvankelijk leken Bond en Comité samen één plan te kunnen presenteren, maar uiteinde-

lijk is dit niet (helemaal) gelukt. Vervolgens kwam het Gekroonde Riet met een heel eigen plan. Synodevoorzitter Van Vreeswijk vindt dat niet realistisch; de federatiegedachte is al eerder afgewezen. We willen nu voort aandacht geven aan de voorstellen van de Gereformeerde Bond. Deze werden gepubliceerd in De Waarheidsvriend van 29 oktober, met een toelichting van dr. ir. J. van der Graaf. In het nummer van 5 november maakte ds. G.D. Kamphuis, de voorzitter van de Bond, nog een se-

rie kanttekeningen bij de voorstellen.

Gereformeerde basis

En hervormd-gereformeerde kring is **men** het diepgaand eens over de bezwaren tegen het plurale karakter van de toekomstige kerk. 'We staan als hervormde gereformeerden een kerk voor, die in haar belijden gereformeerd is en kunnen derhalve pluraliteit nooit principieel aanvaarden.'

Bezwaarden weten zich **samen** verbonden in en gebonden aan de gereformeerde belijdenis. Hun bezwaren richten zich tegen de grondslag, zoals die nu is geformuleerd. Zij willen gaan 'in de weg van het belijden'. Dat betekent dat zij zich enerzijds slechts op de gereformeerde belijdenis aangesproken

KERNREDACTIE:

DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. G. GUNNINK, DRS. LD. HAARSMA,
DRS. P. HOUTMAN,
PROF. DRS. B. KAMPHUIS,
DRS. B. LUITEN, DRS. K. OE VRIES.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DR. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

H. PRINS, Buiten Nieuwstraat 86-1, 8261 AX
Kampen, Tel. (038) 3331335

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 90,00 per jaar; f 49,00 per halfjaar; studenten f 74,50 per jaar (binnenland). Buitenland: f 149,00 per jaar (Europa zeepost). Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 2,05 (excl. Porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij

 de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

weten. En anderzijds dat zij deze gereformeerde belijdenis ook rechte als akkoord van kerkelijke gemeenschap en als spreekregel voor de kerk aan de hele kerk willen voorhouden. Bezwaarden willen de hele kerk op haar hervormde, dat is gereformeerde belijdenis en grondslag aanspreken. Zij wijzen af wat daarmee strijdig is, ook ten aanzien van de consequenties voor de kerkelijke praktijk.

De kern van het gereformeerde belijden zien zij in het alleen de Schrift, alleen door genade, alleen door het geloof, alleen Christus.

De Gereformeerde Bond zoekt daarbij niet naar alleen maar het veilig stellen van de eigen traditie.

In een kerk die diep en diep door de crisis gaat en dodelijk ziek is tot in haar meest wezenlijke existentie toe, willen de hervormd-gereformeerden zich niet laten opsluiten in reservaten, in een fuik, waarin zij wel zichzelf kunnen blijven, maar geen woord en geen boodschap meer hebben voor anderen. Uiteindelijk gaat het om de kerk, om heel de kerk, om de genezing, een reformatie van heel de kerk.

Apartheid in verbondenheid

Volgens de kerkorde van de verenigde kerk blijven er vier typen (plaatselijk) gemeenten bestaan: hervormde, gereformeerde, evangelisch-lutherse en verenigde gemeenten. Binnen de hervormde (wijk)gemeenten zal er verder nog sprake zijn van een grote verscheidenheid, wals die nu ook al bestaat.

De plaatselijke hervormde (wijk)gemeenten die zich verbonden weten met en zich slechts aangesproken weten op de gereformeerde belijdenis, moeten de bevoegdheid houden tot een eigen invulling van het gemeentelijke leven. Om die bevoegdheid te garanderen, moet er een verklaring van overeenstemming of een convenant worden opgesteld, waarbij (wijk)gemeenten die dit willen, zich aansluiten. Zo worden deze gemeenten geclusterd en voor ver-

strooiing bewaard. In het convenant gaat het erom, dat gemeenten Mo-ven voor God en voor elkaar, voor God en voor de kerk, dat zij de kerk slechts zullen aanspreken op de gereformeerde belijdenis en op de Schrift, en dat ze zich daar ook slechts op aangesproken weten. Deze gemeenten kunnen dan het gemeentelijk leven inrichten naar hun inzicht conform de gereformeerde belijdenis. Je kunt dan denken aan het Heilig Avondmaal (alleen belijdende leden), de doop (kinderdoop op basis van het verbond), het huwelijk (alleen tussen man en vrouw) en de belofte die de predikant aflegt (binding aan de gereformeerde belijdenis).

Afzonderlijke classes

Plaatselijke gemeenten ontmoeten elkaar op de regionale classisvergadering. 'De classis als het scharnierpunt in de kerk is het ontmoetingspunt van de gemeenten', zegt de concept-kerk-ordé van de VPKN. Nee, zegt de Gereformeerde Bond (en zegt ook het Comité), ook op classicaal niveau moet geen fusiedwang bestaan. Zoals gemeenten of wijkgemeenten de volle bevoegdheid hebben om op het plaatselijk vlak al of niet te verenigen, dient dit ook te gelden voor de classicale vergadering. Dat betekent de mogelijkheid dat er hervormde classes blijven bestaan naast verenigde classes. Zo nodig moeten ze maar bovenregionaal worden. Op deze manier kunnen hervormde gemeenten en classes blijven in de weg van het gereformeerde belijden. Deze classes kunnen op deze manier niet gedwongen worden te erkennen wat in leer en leven strijdig is met de Schrift en de gereformeerde belijdenis. Dit voorstel gaat dus verder dan wat de beoogde kerk-ordé al mogelijk maakte: 'Om de spanning in het gesprek tussen de modaliteiten niet onnodig groot te maken, is naast de classicale vergadering de mogelijkheid gegeven voor gelijkgezinde gemeenten om elkaar te ontmoeten in ringverbanden.' In

het GB-voorstel wordt de verscheidenheid ook in een *ambtelijke vergadering* gelegitimeerd.

Hervormde raad en VPKN-synode

Het laatste voorstel van de Gereformeerde Bond houdt in, dat er een gereformeerde of hervormde raad in het leven geroepen wordt, die gekoppeld is aan de hervormde classes (je zou het ook een intraclassicale vergadering kunnen noemen). Deze raad moet de bevoegdheden bewaken van hervormd-gereformeerde (wijk)gemeenten en dito classes. Ze kan verder thema's aan dragen die in het geheel van de kerk aandacht behoeven en nopen tot belijdend spreken. Ze heeft ook de bevoegdheid belijdende uitspraken en richtlijnen die van de synode uitgaan, in het licht van het gereformeerde belijden te toetsen, er een eigen waardering aan te geven en die waardering in woord en geschrift tot uitdrukking te brengen. Zo bewaakt deze raad, dat hervormd-gereformeerden op geen enkele wijze gedwongen worden te erkennen wat tegen Schrift en belijdenis ingaat. Tegelijk is het haar roeping om op deze wijze het gereformeerde erfgoed te verbreiden. De Gereformeerde Bond aanvaardt wel één generale synode voor de hele verenigde kerk, samengesteld uit afgevaardigden van alle classes. Het Comité tot behoud van de NHK wil niet alleen aparte hervormde plaatselijke gemeenten en classes, maar ook een aparte Hervormde synode naast de VPKN-synode. Op dit punt wijken dus de wegen. Het hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond wil hierin niet meegaan met het Comité, omdat naar zijn overtuiging, op dit punt *een afsnoering plaats vindt van het geheel van de kerk en de hervormd-gereformeerden zo in hun verantwoordelijkheden voor het geheel worden beperkt.*

Bevordering van heelheid

De Gereformeerde Bond doet een dringend beroep op de synode om

deze voorstellen ernstig in overweging te nemen. Zij hoopt en bidt dat de synode bereid zal zijn om in deze weg de bezwaarden in hun nood tegemoet te komen. Naar haar overtuiging wordt op deze wijze een hervormd-gereformeerd kerkelijk leven gegarandeerd. 'Helaas is het lichaam van Christus ook binnen de verenigde kerk die wordt beoogd, verscheurd. De voorstellen die hier zijn gedaan, moeten worden gezien in het licht van de gescheurde en gebroken gestalte van de kerk, maar kunnen hopelijk dienen om verdere scheuring te voorkomen en heling van het lichaam van Christus onder Zijn zegen te bevorderen.' 'De voorstellen zijn voorstellen in gebrokenheid en voorlopigheid'. 'We gaan door balingschap en oordeel van verdeeldheid en gescheurdheid.' 'Wij bidden dat de Heere der kerk al het menselijk pogen om de kerk en de gemeente bij de eenheid en de waarheid te bewaren, zal zegenen.'

Heling van het lichaam van Christus

De gereformeerden in hervormd verband bevinden zich vandaag in een uiterst moeilijke situatie. Tussen delen en helen willen zij gereformeerd geloven in een gereformeerd kerkelijk leven. Maar zij zien dat door de ontwikkelingen naar een gefuseerde plurale kerk ernstig bedreigd worden. Deze bedreigingen zien zij komen niet vanuit de ongelovige wereld, maar vanuit de brede kerk. Hervormd-gereformeerde gemeenten moeten bewaard worden voor een verstrooiing die dreigt binnen deze kerk. Zij willen maatregelen treffen die moeten voorkomen dat ze door deze brede kerk gedwongen worden dingen aan te nemen en te doen die in strijd zijn met de Schrift en de gereformeerde belijdenis. Zij willen ruimte voor een eigen raad, die een eigen uitspraak kan doen over wat de algemene synode namens de kerk in haar geheel zegt. Een uiterst moeilijke situatie. Of moeten we liever zeggen: een onmogelijke situatie? Komt dit niet

neer op een verdere binnenkerkelijk afscheiding? De voorgestelde aparte organisatie van gemeenten en classes wordt gemotiveerd met de zware argumenten van trouw aan de Schrift en aan de kern van het geloof. Maar naast het delen komt dan ook weer het helen: de hervormd-gereformeerden willen geen afsnoering van het geheel van de kerk; zij willen hun verantwoordelijkheid voor het geheel blijven dragen. Daarbij worden mooie dingen gezegd. Ze zoeken niet alleen een veilig stellen van eigen traditie. Ze willen zich niet opsluiten in reservaten waarin zij wel zichzelf kunnen blijven, maar waarin zij geen woord en geen boodschap meer hebben voor anderen. Zij willen met de gereformeerde boodschap de anderen blijven zoeken. Maar dat door te blijven binnen een gemeenschap die gevaarlijk is voor het gereformeerde geloof, een bedreiging vormt, je tot verkeerde dingen kan dwingen, tot verstrooiing kan leiden. *De trouw aan de volkskerk zet de trouw aan Schrift en belijdenis onder druk.* We begrijpen de moeite van onze gereformeerde broeders in het hervormde kerkverband wel. Ook daarin dat zij vrezen voor een verder uiteenvallen en verstrooiing van de hervormd-gereformeerden wanneer het vandaag tot een werkelijke afscheiding zou komen. En toch: hoe goed zou het zijn als zij zich los zouden kunnen maken van een gemeenschap waarin de gereformeerde leer niet veilig is en er wegen werden gebaad tot gemeenschap met allen die op diezelfde basis staan, een gemeenschap in de eenheid van het ware geloof. Voor hen en voor ons komt het immers hier op aan: Christus is het die Zijn kerk vergadert, beschermt en onderhoudt; werken wij in ons kerkelijk handelen met Hem mee?

Drs. G.J. van Middelkoop is oud-conrector van de Gereformeerde Scholengemeenschap te Rotterdam en oud-rector van de Gereformeerde Scholengemeenschap te Amersfoort.

M meditatief

Al het werk van Salomo kwam tot stand, van de dag der grondlegging van het huis des HEREN af tot aan zijn voltooiing.

2 Kronieken 8,16

Perfect

Salomo heeft het goed voor elkaar. Met zorg heeft hij de regelingen voor de eredienst getroffen. Dat wil de schrijver van 2 Kronieken zijn lezers duidelijk maken. Zorgvuldig overweegt hij of de dochter van Farao (zijn vrouw) in de buurt van de ark van Gods verbond wel goed is: nee, zij kan beter verhuizen. Hij brengt offers zoals dat in de verre historie al door Mozes was vastgesteld. Elke dag, elk feest voerde hij het stipt uit. Ook de dienstroosters voor de priesters en levieten komen onder zijn verantwoordelijkheid tot hun doel: de taken van loven en prijzen van de HERE, zoals het elke dag gebeuren moest. En de gehoorzaamheid die hierbij betracht wordt is uit de kunst: zij weken niet af van het gebod van de koning ... in geen enkel opzicht. Alles in deze speciale dienst voor de HERE kwam af. Compleet.

Voor het volk

Dat moet voor de bevolking van Israël een fantastische tijd geweest zijn. Want de tempel was het zichtbare bewijs van Gods wil om bij hen te zijn. De hele dienst in dat huis was de bestaansvoorwaarde van het volk. Bovendien kon ieder die de HERE liefhad aan een goed geregelde dienst zijn hart ophalen: de offers volgens het gebod van Mozes, de grote profeet; lied en

muziek op niveau ter ere van hun Schepper en Verlosser. Ieder die zijn taak nakwam werkte zo mee aan de glorie van God, de opbouw van de gemeente, de vreugde en de vrede in het hart van de rechtvaardigen. Deze koning Salomo had het mooi voor elkaar; niet voor zichzelf, maar voor zijn volk. De volmaakte eredienst betekende de rechtvaardigheid voor zijn volk. Churam (Salomo's handelspartner uit Tyrus) had het al eens treffend onder woorden gebracht: Omdat de HERE zijn volk liefheeft, heeft Hij u tot koning over hen aangesteld.

Redder

We zien in Salomo de gestalte van de Verlosser. Eerder dan de gestalte van de cantor en wat er verder volgt in de verfraaiing van de liturgie. Deze koning wordt zo volmaakt geschetst dat onze gedachten uitgaan naar de koning-priester Jezus Christus. Vanaf zijn geboorte tot en met zijn dood aan het kruis: een volle dienst, het volledige rooster zonder mankeren uitgevoerd. Het is die dienst van vernederd worden en tot in het uiterste gehoorzaam blijven die de grond levert waarop ons bestaan zich stelt. En het is die grond, die de oergrond vormt, waarnaar muziek en zang in de liturgie ons voeren kunnen.

Bijna geen woorden

Ik denk aan een dienst, het was op biddag. We waren die avond begonnen met Psalm 67. De opening van het Woord werd door de Geest geleid zodat wij de stem van de HERE als levend ervoeren. Verschillende leden van de gemeente hadden een bijdrage aan de dienst.

En aan het slot van de dienst, kwam ook het koor naar voren. Het orgel zette in, ingetogen, langzaam aan-zwellend. De dag door uwe gunst ontvangen, is weer voorbij de nacht genaakt. De gemeente zong het eerste couplet, het koor de tweede, de gemeente weer het derde en ten slotte bracht het koor bij het laatste vers een bovenstem ten gehore. Gemeente, orgel, koor het werd een eenheid, die als een warme deken om je heen voelde, die niet meer in je hersens, nee lager in het hart, nee nog lager diep in de ingewanden aankwam en daar een trilling veroorzaakte, die als diepe nist ervaren werd.

Het is bijna onuitsprekelijk. Muziek en zang die je voeren naar de bron van zaligheid, omdat zij er zelf uit geboren zijn.

Dit is thuishkomen. Daar waar de ziel het heil ervaart én een eindeloze vreugde mij verblijdt.

2 Kronieken 8,11-16 vertelt Salomo's werken voor de tempel. De uitspraak van koning Churam staat te lezen in 2 Kronieken 2,11. Liedboek 393 is De dag door uwe gunst ontvangen. Het slot van de overdenking verwijst naar de berijming van Psalm 43.

Ds. A.S. van der Lugt is predikant van de Gereformeerde kerk van Rotterdam-Stad,

VANUIT HET MIDDEN NAAR DE RAND

J. van Benthem

W wandelen met God

Vragen

Mag je wel of **geen** house-muziek luisteren?
Mag je wel of niet studio sport kijken op zondag?
Bij **hoeveel** bloot moet de televisie uit?
Waarom **moet** je op zondag twee keer naar de **kerk**? Is **één** keer niet voldoende?
Waarom moet dit wel en mag dat niet?
Een eindeloze rij vragen.
Ellenlange discussies.

Achter de vragen

Wellicht is het raadzaam om eerst eens **áchter** die vragen te **kijken**. Met andere woorden: **waaróm** stel ik steeds **zulke** vragen? **Waaróm** **zulke** **ellenlange** discussies over 'dit **moet** **wel** en dat **mag** niet'?'
Als ik eerlijk ben, zit daar dan niet achter dat ik **eigenlijk** niet **meer** wil doen dat strikt genomen noodzakelijk is? Tot hoever kan ik gaan? Wat **kan** het **nog** **lijden**? Tot **waar** **gelden** Gods geboden nog? En vooral: waar **gelden** ze niet **meer**? Anders **gezegd**: je zoekt **steeds** **naar** de **grenzen**.

Veld

Vergelijk de geboden van de Here eens met een groot veld. Sommige mensen **zoeken** stelselmatig de **randen** van het veld op. **Ze** willen nauwkeurig **vaststellen** waar dat veld nu **ophoudt**. Zodat ze **kunnen** zeggen: tot **hiertoe** geldt Gods gebod, **maar** **dáár** (gelukkig) **niet** **meer**. Voelt u hoe kleinzielig een dergelijke houding is? Je belangrijkste vraag is dan: met hoe weinig kan het leven voor de Here toe? Hoe-

veel houd ik nog voor mezelf over? Kortom, je bent bezig Gods wet te **minimaliseren**.

Liefde tot God

Voel je wat er ontbreekt? Dat is de liefde.
Al je bezig **zijn** met Gods geboden gebeurt dan om je af te **schermen** **tégen** de Here. Het gebeurt niet uit liefde tot Hem.
Als de liefde **ontbreekt**, juist dan **will** je precies **weten** waar God genoeg **mee** neemt. Zonder liefde ben je **slechts** bereid het hoogst-**noodzakelijke** te **doen**.
Maar dan kom je Gods **koninkrijk** niet binnen (Matheus 5:17-20). Alleen de liefde brengt je uit boven 'het **hoogstnoodzakelijke** doen'.

Liefde van God

Er is dus oprechte liefde tot God **nodig**. Alleen het probleem is: hoe komen we daaraan? Je bent niet geboren met **een** dosis liefde tot God in je. Niemand is dat. Geen **sterveling** heeft die Liefde **zelf** in huis. En **daarom** moeten we **mg** eerder beginnen. Niet bij de liefde van ons voor God. **Maar** bij de liefde van God voor ons.
Denk eens aan Jezus. Hij **zegt** in de bergrede: "indien uw gerechtigheid niet overvloedig is, meer dan **die** van de Farizeeën, komt u Gods koninkrijk niet binnen". Maar daar begint **Hij** niet mee. Toen Jezus zijn mond open **deed** kwamen er eerst zaligsprekingen! **Beloften** heeft Hij gegeven. Zijn **openingszin** was een **verlössend** woord: 'Zalig...' Eerst bracht Hij de boodschap van Gods liefde. Een Liefde die zo **groot** en hoog is **als de hemel** boven de aar-

de. Een genade die zo **wijd** is als het oosten verwijderd is van het westen.

Dáár begint het **mee**. Voor jou en voor mij. Die liefde **ván** God, zo royaal en mild en overvloedig. Ontvang **die** in je hart. Praat daar eerst met elkaar over voordat je aan het discussiëren slaat. Want zijn liefde roept onze liefde tevoorschijn.

Maximaliseren

Mogen we nu **wel** of **niet** studio sport kijken op zondag? Moeten we **persé** twee keer per zondag naar de **kerk**? Die vragen **kun** je niet uit de weg **g**—
Maar het punt is dit: je moet de **grenskwesties** benaderen vanuit het midden. Vanuit Gods liefde en zijn liefdevolle bedoeling met de **wet**.
Dm ben je er namelijk niet meer op uit om het leven met God te **mini-**maliseren (tot hoever kan ik gaan?). **Maar dan ben je erop** uit om het leven met de Here optimaal en **maximaal** te **maken**. Zo **royaal** mogelijk. Zo **fraai** mogelijk.
Muziek, uitgaan, gezelligheid, **zondagsbesteding**, stel bij al die dingen jezelf de vraag: **hoe** maak ik dit mooi voor de Here?
Ga **alsjeblieft** niet op zoek naar **grenskwesties**. **Dan** wordt het **weer** dat kleinzielig gedoe op de vierkantecentimeter.
Leef bij en vanuit het centrum van **ons** leven met de Here.
Alleen dan krijg je de smaak te pakken van het leven zoals God het bedoeld heeft.
Dan vind je steeds beter de juiste houding in concrete **situaties**.
Ds. J. van Benthem is predikant van de Gereformeerde Kerk van Almere.

WETENSCHAPPELIJK COMMENTAAR VAN EEN VRIJGEMAAKTE DOMINEE 1

T.S. Huttenga

Achtergronden

Johannes' door Van Houwelingen staat intussen op menige boekenplank. Wat heb je daarmee in huis? Wat krijg je in huis, als je het koopt?

*Mijns inziens zijn er drie termen, die met **elkaar** een karakteristiek kunnen geven van dit commentaar: **wetenschappelijk, vrijgemaakt** en **pastoraal**.*

Graag wil ik dat verduidelijken.

In dit eerste artikel wijs ik op het positieve. In het tweede artikel kom ik met wat kanttekeningen, maar mijn waardering overheerst. De cijfers tussen haakjes verwijzen naar bladzijden uit het boek.

Schrift regelmatig kritisch be-
vraagd. Was de bijbel wel echt het
Woord van God en niet meer een
boek van mensen? Zijn alle brieven
die bekend staan als brieven van
Paulus, Petrus en Johannes wel
werkelijk van deze apostelen af-
komstig? Is de bijbel niet eerder
een bundeling van aparte geschrif-
ten, die **elkaar** ook nog eens onder-
ling tegenspreken, dan één boek?
Is alles wat in de bijbel beschreven
staat wel echt gebeurd?

Ten aanzien van deze vragen heb-
ben de Gereformeerde Kerken
(vrijgemaakt) duidelijk hun stand-
punt bepaald:

de bijbel is het Woord van God en
de brieven van de apostelen zijn
van de apostelen afkomstig;
de bijbel **vormt** een geheel en dus
kan Schrift met Schrift worden ver-
geleken;
de bijbel **beschrijft** woorden en da-
den die zo ook echt zijn gezegd en
gedaan.

Gezien tegen **deze** achtergrond
blijkt ds. P.H.R. van Houwelingen
een echte vrijgemaakte **bijbelcom-
mentator**. Zo kiest hij als exegeti-
sche basis voor zijn **werk** de **evan-
gelietekst** in zijn huidige vorm en
niet als eindproduct van redactione-
le bewerkingen (17). Voor hem is
de apostel Johannes zelf de auteur
van het hele bijbelboek, tot en met
21:24 (en 25) toe.

Regelmatig wijst hij op overeen-
stemming met andere bijbelboeken,
zoals de synoptische **evangelien**
(bv. 272, 313), het Oude Testament
(bv. 36, 54, 82, 141, 2821, de brie-
ven van Johannes (bv. 297, 299,
313, 318).

Wat de historische betrouwbaar-
heid betreft valt op, dat de schrijver
aankondigt dat hij het evangelie

ingeschat, het andere moment
wordt nadrukkelijk erkend dat Jo-
hannes wel degelijk geschiedenis
beschrijft.

Eén en ander heeft een overvloed
aan literatuur opgeleverd.

Voorzover ik kan zien heeft Van
Houwelingen zich met een behoor-
lijk deel daarvan geconfronteerd.
De literatuurlijst achterin **omvat** 44
pagina's.

Vrijgemaakt

Wanneer het gaat om de uitleg van
de bijbel, staat de aanduiding vrij-
gemaakt o.a. voor de volgende za-
ken:

het aanvaarden van de bijbel zoals
deze zich presenteert;

het overtuigd zijn van de eenheid
van de bijbel;

het vasthouden aan de historische
betrouwbaarheid van de Bijbel.

Deze drie zaken zijn mede het ge-
volg van confrontaties die hebben
plaatsgevonden in de geschiedenis
van de **bijbeluitleg** en in de **kerkhis-
torie**. In het verleden is de heilige

Een moeilijke taak

Voordat ik mijn **bewering** onder-
bouw, eerst nog iets anders:
het evangelie van Johannes is een
moeilijk **bijbelboek**.

Het bevat veel abstracte taal en er
worden allerlei beelden gebruikt.
Daardoor is de betekenis van Jezus'
woorden die Johannes uit zijn
mond heeft opgetekend, vaak moei-
lijk te verstaan.

Het valt ook op, dat Johannes an-
ders is dan de drie andere (de sy-
noptische) evangelien. Uiteraard is
al dikwijls de vraag gesteld, hoe dat
komt. Ook is er in de loop der eeu-
wen al heel wat energie in gestoken
om aan te geven wat het eigene van
Johannes is. Vertolkt het evangelie
misschien meer de gedachten van
Johannes dan dat het een **nauwkeu-
rige** beschrijving is van het leven
van Jezus op aarde? In de **geschie-
denis** van het Nieuwtestamentisch
onderzoek is er sprake van **golfbe-
wegingen**.

Het ene moment wordt de histori-
sche waarde van Johannes zeer laag

van Johannes zal behandelen in zijn historische context (9). Bij de uitleg is getracht recht te doen aan de historische aspecten van Johannes (17). Van Houwelingen zal dan ook **zeker** niet zeggen, dat de apostel **een** geheel eigen theologie heeft ontwikkeld (13).

De overtuiging ten aanzien van het historisch betrouwbaar zijn wordt nog versterkt door verschillende **opmerkingen** die **wij** in de **commentaar** tegenkomen over de **figuur** van de evangelist Johannes. Hij was **Jezus' lievelingsleerling** (17 v). Daardoor heeft hij heel veel **meegemaakt** van wat de Bere Jezus zei en deed. Bij de laatste **Paasmaaltijd** lag hij **aan** zijn borst en tijdens de wandeling daarna is hij vast en zeker niet van zijn zijde geweken (308). Johannes leerde zijn Meester zo goed kennen, dat hij zelfs op verschillende momenten kon verwoorden **wat** er in Hem omging (22).

Het is vanwege deze nadruk op historische betrouwbaarheid niet verwonderlijk, dat de auteur voor twee tempelreinigingen kiest, één aan het begin en **één aan** het einde **van Christus'** publieke optreden, een exegetische kwestie waar nog steeds veel over te doen is (85,86).

Eye-opener

De **drie** genoemde **zaken**, die met overtuiging worden toegepast in de commentaar, leveren veel winst op. **Terwijl** in **kritische** commentaren veel ruimte wordt besteed aan vragen naar wat er **allemaal** achter de tekst zou kunnen liggen, betekent de insteek van Van Houwelingen dat wij veel goede uitleg krijgen van een boek waardoor God zich aan ons bekend wil maken.

Het **werken** met dit commentaar deed mij, in vergelijking **met meer** kritische verklaringen, erg **goed**. Je ervaart de rijkdom van Gods Woord. Het lezen van Johannes **met** de hulp van Van Houwelingen is **zonder meer** verrijkend.

Het is **ook** **sen** eye-opener om te

ontdekken, dat Johannes meer gemeen heeft met de **drie andere** evangeliën dan **ook** wij wel eens in de gaten hebben. **Blijkbaar** zijn wij eveneens sterk geneigd om Johannes te zien als een evangelie apart. Zo viel het mij op, **dat** de voetwassing (Joh.13) niet op zichzelf staat. In Luc.22:27 zegt Jezus: 'Ik ben in uw midden als iemand die **dient**.' Aandacht **voor** de geschiedenis doet **ons** ontdekken, dat er in Jezus' leven op aarde ook een voortgang zit. Het wordt hoe langer hoe duidelijker wie Hij is (159, 314), maar ook het verzet tegen zijn persoon neemt **toe** (181,224).

Tegelijk zijn er doorgaande **lijnen**. In Betanië aan de overkant van de Jordaan klinkt na vele jaren nog steeds de echo van de prediking **van Johannes de Doper** (231). Mooie gedeelten levert ons de historische interesse van de **schrijver** op. Ik denk dan vooral aan de opmerkingen die gemaakt worden **naar** aanleiding van de wandeling van Jezus en **zijn** elf discipelen door het nachtelijke Jeruzalem (306 v).

Het is soms zo echt, dat je het **gevoel** hebt dat je zelf vlakbij Jezus loopt. Bij een uitleg van het **evangelie** van de vleeswording van het **Woord** past dit mijns inziens uitstekend.

Wetenschappelijk

Onder ons is ook steeds een duidelijk accent gelegd op de wetenschappelijke benadering van het Woord van God. Niet alleen predikanten en professoren, **maar** evenzo meelevende kerkleden hebben daar veel **belangstelling voor**.

Bij zo'n wetenschappelijke bejegening hoort o.a. dat je **op onderscheiden** let. Wat Johannes **betreft** dus op het verschil tussen Johannes en de **drie andere** evangeliën, tussen Johannes en het Oude Testament, tussen Johannes en andere bijbelboeken.

Maar ook het verschil **tussen** Johannes en vandaag moet worden **verdisconteerd**. Het evangelie is ge-

schreven in een andere cultuur dan de onze. De apostel was geen Nederlander en zijn eerste lezers waren **dat ook** niet.

Verder moet je letten op verschillen binnen Johannes zelf. **De** ene passage is de andere niet. En dan is er nog het onderscheid tussen de tijd waarin de apostel de woorden **en** daden van zijn Meester zelf meeleefde en het moment waarop hij ze te boek heeft gesteld.

Hei eigene van Johannes

Als **we** deze dingen in ogenschouw nemen, moet **worden** gezegd dat dr. Van Houwelingen wel degelijk oog heeft voor het eigene van Johannes. Zo lezen we, dat de apostel uit het **overvloedige** feitenmateriaal een eigen selectie heeft gemaakt (13). **We komen** ook te weten, wat zijn doelstelling was: **hij** heeft willen documenteren, dat Jezus de Christus is, de zoon van God (13).

In het commentaar **komt ook** duidelijk uit, dat deze doelstelling wordt bereikt. Jezus laat zien, dat Hij ten **nauwste** samenwerkt met **zijn** hemelse Vader (134,230,243 v.). Hij roept op tot **geloof** in zijn Zender, maar **ook** in Hemzelf (159).

Met het oog op de post-apostolische generatie worden **alle** elf discipelen, inclusief Tomas, belijden de gelovigen (vgl. 400).

Johannes biedt geen Jezus-biografie, maar hij heeft opgetekend wat zijn lezers nodig hebben om te geloven in Jezus, de zoon van de levende God (402).

Behalve die sterke nadruk op Jezus' godheid blijkt het eigene van Johannes **ook** uit andere dingen: het feit dat de apostel geen duivel-uitdrijving vermeldt, een eigen stijl hanteert en zich wat het arbeidsterrein van Christus betreft vooral op Judea concentreert (12,13). En als Van Houwelingen over de intocht schrijft, komt aan het licht dat hij Johannes' evangelie **echt** wel met andere evangeliën vergelijkt (254).

De schrijver heeft ook oog voor het onderscheid tussen de tijd van Je-

zus en het moment waarop de apostel schreef.

Johannes ziet achteraf de feiten in het licht van de verheerlijking. Bij reflecteert op het levende Woord (17).

De term het Woord is overigens (als ik de auteur goed begrepen heb) een creatie van Johannes zelf (59,601).

Aandacht voor de passages zelf levert ons op verschillende plaatsen mooie exegeses op. De behandeling van Joh.10 (de goede Herder; citaat Ps.82) vond ik prachtig en overtuigend.

Daarbij zet de schrijver, zoals we dat van hem gewend zijn, allerlei argumenten duidelijk en overzichtelijk op een rijtje.

En als het gaat om het verschil tussen toen en nu: het hebben van een lievelingsleerling blijkt in de Griekse en joodse wereld van toen een gebruikelijk verschijnsel te zijn geweest (17), dat een zoon binnen het familiebedrijf vaak een praktijkopleiding krijgt in het ambacht van zijn vader wordt door Jezus gehanteerd om de relatie tussen zijn Vader en Hem te verduidelijken (135) en het snoeien van vruchtbare ranken (Joh.15:2) kan kennelijk beter met het werkwoord krenten worden vertaald (310).

We hebben te maken met een wetenschappelijk werk. Ook wanneer op saillante punten een 'behoudend' spoor wordt gevolgd, zoals ten aanzien van de tempelreiniging (zie boven) en de vraag wie in Joh.3:31-36 aan het woord is, worden daarvoor inhoudelijke argumenten genoemd.

Pastoraal

Al lezend valt al gauw de pastorale toonzetting op. Daardoor verradt zich het feit, dat de commentaar geschreven is door een gemeente-predikant. Nu kan iemand die behalve dominee ook doctor is en commentaren schrijft gemakkelijk een studeerkamergeleerde worden. Dit is dr. Van Houwelingen niet overkomen.

Kennelijk bezit hij de inzet én de mogelijkheid om zowel een goede geleerde als een goede pastor te zijn. Voordeel hiervan is, dat hij met zijn boek ook meelevende - wel goed onderlegde - kerkleden aan kan spreken. Bovendien weet hij zelfs lezers die theoloog zijn te raken in hun hart (159).

Zijn taalbeheersing gebruikt hij om ervoor te zorgen dat zijn boodschap raakt en blijft hangen. Ik geef daar een paar voorbeelden van: Zonder die hoge afkomst is er geen toekomst (91).

De huurling wordt betaald voor zijn werk. De herder heeft hart voor zijn werk (221). Uit het kruishout zal de wereldkerk opbloeien (258). Straks rankt Gods welige wingerd over de muur van de wijnberg heen (309). Zelfs komt je als lezer opeens een E & R-lied voor de aandacht: zijn sjaloem is werkelijkheid geworden (394).

Samengevat

Van Houwelingen's commentaar op het evangelie van Johannes is een christelijk, gereformeerd, maar ook duidelijk een vrijgemaakt boek. Er is een dankbaar gebruik maakt van het positieve dat in de geschiedenis van 'onze' kerken tot stand kwam. Verder is het wetenschappelijk, helder en overzichtelijk.

En last but not least: het werk is tot in het woordgebruik toe dienstbaar aan de opbouw van de kerk.

Uiteraard is het boek niet volmaakt en daarom wil ik in een volgend artikel graag nog wat kanttekeningen plaatsen, die, zo hoop ik, aan de uitleg van het Johannes-evangelie ten goede komen.

Ds. ZS. Huttenga is predikant van de Gereformeerde Kerk van Groningen-West

UIT DE KERKEN

Radiokerkdienst

Op D.V. 13 december a.s. (17.00 uur) zal de Stichting Zendtjijk voor Kerken een radiokerkdienst uitzenden vanuit de Gereformeerde Kerk te Nieuwegein. Voorganger zal in deze dienst zijn ds. D. Ophoff.

Adreswijziging

Ommen Postadres kerkenraad:
Secretariaat: M. Douma-Gerrits,
Rembrandtstaat 78, telefoon ongewijzigd (pag. 85)

Kerkbladen.....

de Bunschoter bv
drukkerij

Postbus 10 - 3750 GA Bunschoten-Spakenburg
Tel (033) 299 79 99 - Fax (033) 299 79 98

MARNIX VAN SINT ALDEGONDE 1540-1598

L.E. Leeftink

Marnix van Sint Aldegonde, een bekende naam, Geboren in het jaar 1540 overleed hij op 7 december 1598 te Leiden. Dat is deze maand dus vierhonderd jaar geleden. Marnix van Sint Aldegonde: was hij niet de dichter van het Wilhelmus? Hield hij zich niet bezig met het berijmen van de psalmen en het vertalen van de bijbel? Was hij niet de rechterhand van Willem van Oranje, de vader des vaderlands? En wordt zijn 'Bijenkorf van de Roomse Kerk' niet als een literair meesterwerk beschouwd? Inderdaad, een man met een bekende naam,

Door de veelzijdige interesses en activiteiten van Marnix is zijn kerkrechtelijk gedachtegoed tot nu toe onderbelicht gebleven. Het is dan ook de moeite waard, die opvattingen van Marnix in kaart te brengen.

In dit eerste artikel geven we de levensloop van Marnix weer.

In het volgende artikel staan we stil bij twee belangrijke brieven, die Marnix in 1568 en 1569 naar aanleiding van een langdurig schisma in de gereformeerde kerk van Londen aan de twistende broeders zond.

Tenslotte besteden we in een derde artikel aandacht aan de opvattingen die Marnix tussen 1569 en 1571 gelanceerd heeft om tot de vorming van één kerkverband te komen. Vooral de zgn. 'Rondzendbrief uit Heidelberg' heeft daarbij onze aandacht.

1. Jeugd en studie (1540– 1561)

Philips van Marnix werd in 1540 –

de preciese datum is niet bekend – geboren als tweede zoon van Jacob van Marnix en Maria de Haméricourt, beide uit de zuidelijke Ne-

derlanden afkomstig. Zijn vader behoorde tot de klasse van de ambtelijke adel, die voornamelijk belangrijke administratieve functies aan het Brusselse hof bekleedde.

Op 30 oktober 1553 werd Marnix, samen met zijn broer Jan, aan de universiteit van Leuven ingeschreven. Van 1555 tot 1557 studeerden de beide broers in Parijs, daarna in Dôle in de Franche-Comté. Daar zou broer Jan zich bij het calvinisme hebben aangesloten. Bij zijn vertrek naar Padua in Italië zou hij Marnix verweten hebben, bij de vleespotten van Egypte te blijven zitten, terwijl anderen om Christus' wil het land verlieten. Marnix trok zich dit verwijt aan, ging de Schrift lezen en volgde binnen drie maanden zijn broer naar Italië. Hij was toen nog rooms-katholiek. Tijdens zijn studie in Padua en Bologna (1558-1559) moet de radicale ommekeer tot het calvinisme plaats hebben gevonden. In de loop van 1559 zijn de gebroeders Marnix naar Gentve vertrokken.

Op de vraag wat Marnix al die jaren gestudeerd heeft, antwoordt men eensluidend: theologie. Zijn talenknobbel is waarschijnlijk al in Leuven op het Collegium Trilingue – waar alle studenten colleges Latijn, Grieks en Hebreeuws konden volgen – aan het licht gekomen.

2. Verborg en vogelvrij (1562 - 1571)

Eind 1561 of begin 1562 is Marnix naar de Nederlanden teruggekeerd. Hij gaat wonen in Breda. Daar sluit hij zich aan bij de gereformeerde kerk onder het kruis. In zijn Bredase tijd trouwt hij met Philippotte de Bailleul, even overtuigd gereformeerd als hij. Samen stellen ze hun

huis open voor de rondreizende predikanten, een van de redenen **waarom** hij later veroordeeld wordt door de Spaanse Inquisitie. In de eerste jaren na zijn terugkomst leeft Marnix onopvallend. **Naar** hijzelf zegt, vanwege de hevigheid van de vervolgingen en vanwege het ontbreken van de mogelijkheid van legitiem verzet. Verder houdt Marnix zich in die jaren intensief bezig met de theologische, kerkelijk-dogmatische studie; ook schrijft hij pamfletten ter verdediging van de gereformeerde religie, met als doel vrijheid van godsdienstuitoefening te bewerkstelligen.

Vanaf de tweede helft van 1565 is Marnix zich steeds meer en intensiever met politieke zaken bezig gaan houden. Hij sluit zich aan bij het in november 1565 opgerichte Verbond der Edelen. Het doel van deze bond is: opheffing van de Inquisitie en matiging van de plakaten. Hij loopt op 5 april 1566 mee in de stoet van 4 à 500 edelen, die aan Margaretha van Parma het Smeekschrift der Edelen aanbieden. Margaretha belooft matiging van de plakaten. De politieke situatie voor de gereformeerden lijkt gunstig, maar de beeldenstorm van augustus 1566 gooit roet in het eten. Margaretha staat weliswaar, onder zware druk, het houden van hagepreken toe, maar acht zich aan zo'n afgedwongen concessie niet gebonden. Koning Filips II reageert met verzwaring van de plakaten en het zenden van Alva met zijn leger. Begin maart 1567 wordt het geuzenlegertje van Marnix' broer Jan van Toulouse voor de poorten van Antwerpen in de pan gehakt door regeringstroepen. Jan komt hierbij om. Alva staat op het punt de Nederlanden binnen te vallen. In het spoor van Willem van Oranje trekt ook Marnix in april 1567 het land uit. Na een kort verblijf in

Bremen woont hij tot mei 1569 op de Lütetzburg van de Emden drost Unico Manninga in Norden, nabij Emden. Marnix voltooit er zijn Byencorff der H. Roomsche Kercke en houdt zich bezig met kerkelijke zaken.

In 1569 komt Marnix in dienst van de Keurvorst van de Pfalz, Frederik III. Welke functie hij daar had, is niet duidelijk, maar het zowel calvinistische als politieke klimaat moet hem bijzonder aangetrokken hebben. Ook hier is hij kerkelijk zeer actief.

In januari 1571 verzoekt Willem van Oranje de keurvorst, Marnix aan hem af te staan als nieuwe rechterhand bij het intensiveren van de opstand. In dat jaar houdt Marnix zich namens Oranje vooral bezig met de eenheid der kerken. Via Marnix dringt Oranje sterk aan op het organiseren van een nationale synode. Met het oog daarop bezoekt Marnix kerkenraden en kerkelijke vergaderingen.

3. Staatsman in dienst van Oranje (1572 - 1585)

Nadat de eenheid der kerken tot

stand gebracht is, richt Marnix zich, in navolging van de Prins, helemaal op het politieke leven. Marnix vertegenwoordigt de Prins op de eerste vrije vergadering van de Staten te Dordrecht, juli 1572. Op die vergadering wordt de Prins als stadhouder erkend. De Prins benoemt Marnix tot militair gouverneur van Delft, Rotterdam en Schiedam. In november van 1573 valt hij in Spaanse handen en blijft tot oktober 1574 krijgsgevangen. Na zijn vrijlating vertrekt Marnix begin 1575 naar Heidelberg om het derde huwelijk van de Prins voor te bereiden en om uit te zien naar geschikte professoren voor de universiteit van Leiden. Bij speelt een belangrijke rol bij de Pacificatie van Gent in 1576, zowel in de besluitvorming als in het schrijven van pamfletten en ontcijferen van Spaanse brieven in geheimschrift. In 1577 begint Marnix een polemiek met de Leuvense hoogleraar Michael Baius over het avondmaal. De gevoerde correspondentie wordt in 1589 door hem uitgegeven onder de titel *Opusculam* quaedam. In 1578 spreekt Marnix namens de Staten en de Prins op de rijksdag te Worms. Zonder de religie te noemen pleit hij op politieke gronden voor hulp van de Duitse vorsten in de strijd tegen de Spanjaarden. Het praktische resultaat was gering.

Eind jaren zeventig staat Marnix voor de volle honderd procent achter de Prins in de Gentse troebelen. Daar was Oranje in het diskrediet geraakt bij de radicale calvinisten vanwege zijn tolerantie-politiek tegenover de rooms-katholieken. Marnix schrijft dan in opdracht en ter verdediging van de Prins zijn *Responce à un Libelle Fameux*. Ja 1580 doet Filips II Willem van Oranje in de ban. De Staten-Generaal reageren met de 'verlating' van de landsheer. Marnix speelt bij het zoeken naar een nieuw soeverein vorst een belangrijke rol. De poging van de Prins en zijn rechter-

hand om de Franse, rooms-katholieke hertog van Anjou als nieuwe landsheer erkend te **krijgen**, loopt echter op een **mislukking** uit. Marnix trekt zich terug op zijn kasteel **West-Souburg** op Walcheren.

Die rust duurt maar een half jaar. Eind 1583 wordt Marnix door de Prins aangesteld tot **eerste burge-meester van Antwerpen**, speciaal belast met het centraal **bestuur** en de defensie. In **augustus** 1585 moet Marnix de stad overgeven aan Alexander Farnese, hertog van Parma. De manier waarop hij met Parma onderhandelt en hem als persoon hoog acht, **maken** van hem een '**persona non grata**' in de noordelijke Nederlanden. Officieel mag Marnix niet eens Zeeland binnen komen. Toch vertrekt hij naar West-Souburg. De Staten van Zeeland verzoeken hem, zich geheel buiten de politiek te houden.

4. Uitgerangeerd en in ere hersteld (1585 - 1598)

Op zijn landgoed houdt Marnix zich bezig met het **kweken** van planten en verdiept hij zich in de theologie. Ook herziet en verbetert hij zijn psalمبرijming. In 1580 was de eerste druk daarvan al verschenen, in 1591 verscheen een grondig herziene tweede uitgave. In 1589 schrijft hij een **Trouwe Vermaninge**, bestemd voor de geloofsgenoten in de zuidelijke Nederlanden, die nu weer onder het kruis leven.

Vanaf 1590 wordt Marnix **weer** politiek ingeschakeld. Hij ontcijfert belangrijke Spaanse brieven, reist naar Engeland en Frankrijk, huwelijk in Heidelberg de dochter van **Willem van Oranje** uit en wordt in 1594 door de Staten-Generaal benoemd tot **bijbelvertaler**. Daarom verhuist hij in de zomer van 1595 **naar Leiden**.

In die jaren houdt Marnix zich op **nieuw** bezig met het **heilig** avondmaal. **Na** aanhoudende aandrang van vrienden geeft Marnix uiteindelijk toestemming, zijn uiteenzetting van de **gereformeerde** leer over

het avondmaal in druk te laten verschijnen. Pas vlak na zijn dood komt zijn *Traicté du Sacrament de la sainte cene du Seigneur* **eindelijk** uit.

In 1595 verschijnt Marnix' boek *Ondersoeckinge ende grondelijke wederlegginge der Geestdrijverische leem*. Daarin neemt Marnix krachtig stelling tegen de spiritualistische denkers, die het gezag van de bijbel ontkennen en zich beroemen op het inwendige licht, de directe inspraak van God in de menselijke ziel. Het boek levert de **nodige** reacties op, vooral vanwege het voorwoord aan de Heren Staten. Marnix dringt aan op maatregelen tegen de doperse stromingen. Ter verdediging schrijft Marnix in 1598 zijn *Response Apologeticque*, als het ware **zijn** eigen biografie. Na een verblijf van meer dan een jaar in het prinsdom **Orange** in het zuiden van **Frankrijk**, keert Marnix begin 1598 **ziek** in Leiden terug. Op 15 december 1598 blaast hij zijn laatste adem **uit**. Zo eindigt **het** leven van een man, die volgens eigen zeggen 'geen ander doel heeft gehad dan de glorie en de eer van God te handhaven, tot **heil** en bewaring van zijn **kerk**.' Dat alles onder het devies:

'Repos ailleurs'
(de rust is elders)

5. Algemene karakterisering

Marnix heeft **zich gedurende** zijn hele leven ingezet voor kerk en vaderland. Het **eerste** stond bij **hem** voorop, het **tweede** vloeide uit het eerste voort. Toch heeft hij zich met **name** met politieke zaken beziggehouden, eigenlijk al vanaf zijn terugkeer uit **Genève** en heel duidelijk sinds 1571 in dienst van de **Prins**.

Een uitstekende en **zeer** geslaagde karakterisering heeft **Van Meer** gegeven.¹ Naar aanleiding van Marnix' omvangrijke arbeid op **kerkelijk** en theologisch gebied, stelt **Van Meer**:

'En waarlijk zijn blik was hier even helder en diep, als op staat-

kundig terrein fijn opmerkende en juist onderscheidende.

Vragen wij, waarnaar zijn hart meer uitging, naar de woelingen **van** het politieke leven, of naar de meer stille theologische werkzaamheid, het was ongetwijfeld de laatste, die de liefde van zijn hart bezat.

Maar het besef, zich in de tegenwoordige omstandigheden niet te kunnen noch te mogen onttrekken aan de beslommingen **van** het staatsleven, deed hem ten allen tijde, wanneer hij geroepen werd zijne krachten **daartoe** beschikbaar te stellen, eigen wensen vergeten, om zichzelf met alle zijne gaven te wijden aan de belangen des vaderlands. Doch werd hij **door** de omstandigheden gedwongen op politiek terrein voor **eenigen** tijd niet meer dan toeschouwer te **zijn**, dan toonde hij, hoe hij, de **uitnemende** "vir politicus", niet **minder** een uitstekend "vir ecclesiasticus" was. Dan stelde hij tijd en krachten, gaven en **talenten** dienstbaar aan de vervulling **van** zijn wensch, werkzaam **te wezen** voor het welzijn der Kerk.'

Deze rake typering hoeft **maar** op één klein puntje bijgesteld te worden: juist door zich volledig te geven aan het politieke werk, beoogde Marnix het welzijn **van** Gods **kerk** te bevorderen. Juist op **staatskundig** gebied **was** de aanwezigheid van een kundig, gereformeerd **figuur** zeer dringend gewenst. Omdat Marnix zich geroepen voelde, is hij gegaan. De politiek werd zijn werk, de theologie zijn hobby. Beide tot eer van God en tot heil van de kerk van Christus.

¹ B. van Meer, *De synode te Emden 1571*, 's-Gravenhage, 1892, pag. 46.

Drs. L.E. Leeftink is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zaamslag.

GEZANGENBUNDEL IN WORDING

A.L.Th. de Bruijne en G.J. van Middelkoop

LITURGIE EN GEMEENTE

De Generale Synode van Ommen gaf een deputaatschap opdracht te **kijken** naar de wenselijkheid en mogelijkheid van uitbreiding van onze gezangenbundel. Daarbij hoorde ook bezinning op de uitgangspunten daarvan. Studiedeputaten erediensdienst boden in 1995 een gedegen rapport, inclusief een voorbeeldbundel 106 Gezangen. De synode van Berkel en Rodenrijs besloot een nieuw deputaatschap kerkmuziek in te stellen met de opdracht te gaan werken aan een gezangenbundel-in-wording.

Hoe dit allemaal precies zat, **kon** u lezen in ons artikel van vorige week. Vandaag beschrijven we wat deputaten kerkmuziek **na** Berkel hebben gedaan. Vervolgens geven we aandacht aan de reacties in de kerken. Invoering van nieuwe gezangen raakt ons zo sterk, omdat wat we in de kerk zingen zo nauw verbonden is met onze geloofsovertuiging en onze geloofservaring.

Het lijkt ons dan ook van groot belang dat we gezamenlijk komen tot een grondige bezinning, die bevorderlijk is voor de onderlinge samenbinding.

Rapport deputaten kerkmuziek 1998

Deputaten kerkmuziek stonden voor een zeer uitgebreide opdracht. Zij hebben eerst enkele vergaderingen gewijd aan de vraag hoe zij hun taak het beste konden aanpakken. Welke koers dienden zij te volgen en welke prioriteiten moesten zij stellen? Dat had tot gevolg, dat zij er niet in slaagden in april 1997 een eerste selectie gezangen aan de kerken voor te leggen. Daarom schreven zij toen een brief aan de kerkenraden om dit te rapporteren. Zij meldden daarin dat ze – op het

spoor van de vorige deputaten – in eerste instantie met het Liedboek bezig waren en de hoop hadden in het najaar een selectie daaruit te kunnen aanbieden.

Deputaten kozen de volgende werkwijze. Ze splitsten zich in drie subgroepen. Elke subgroep besprak eenderde deel van het hele Liedboek. Het resultaat van de ene subgroep werd nagerekend door de andere, zodat elk gezang drie keer werd beoordeeld. Gewerkt werd met drie waarderungen: a. aanvaardbaar, b. besprekingsgeval, c. niet aanvaardbaar. Niet elke subgroep gaf hetzelfde gezang dezelfde

waardering. Plenair werd vooral doorgesproken over de a-categorie. Uiteindelijk resultaat was een selectie van 255 gezangen, die door alle deputaten eenstemmig wordt gedragen. Het is mogelijk dat in het vervolg gezangen die als besprekingsgeval zijn aangemerkt, alsnog aanvaard worden (98).

In december 1997 stuurden deputaten deze selectie naar de kerken. In een brief motiveerden ze hun keuze voor het Liedboek:

- het ligt in de lijn van het vorige deputaatschap;
- het is goed naar vermogen aansluiting te zoeken bij andere kerkgenootschappen, zoals we dat ook doen met de Bijbelvertaling;
- het Liedboek heeft literair en muzikaal erkende kwaliteit.

Verder schreven deputaten, dat zij vooral aandacht gegeven hadden aan de vraag of de gezangen in overeenstemming zijn met de leer van de Schriften en dat zij eensgezind achter dit aanbod staan. Zij meldden, dat er gewerkt werd aan een 'proefbundel' en wezen op diverse activiteiten die het gebruik van de nieuwe gezangen in de kerken konden stimuleren: een themanummer van 'Eredienst', een CD, iets voor de scholen in samenwerking met het GPC en andere dingen die de kerkleden enthousiast konden maken om mee te doen. De kerken en hun leden werden aangespoord, deze gezangen op hun bruikbaarheid voor de erediensdienst te toetsen. Dat mag ook in de kerkdienst.

Omdat de planning niet is gehaald, zouden deputaten aan Leusden voorstellen de termijn van reageren te verlengen tot april 2001.

Deputaten spraken tenslotte de hoop uit, dat wij **mogen** groeien in het loven van de Here, op een rijke en veelkleurige manier.

De uitgave van een *proefbundel* had meer voeten in de aarde dan **was** voorzien. Het werd een eigen editie **van** het Liedboek voor de Kerken en verscheen in *juni* 1998. In dezelfde maand stuurden deputaten een *derde brief aan de kerken*. **Van** verschillende kanten was gevraagd om de *motivatie voor de keuze* van de 255 gezangen. Deputaten hadden die aanvankelijk niet gegeven, omdat het zo mogelijk werd 'dat de mondige kerken een bredere toetsing uitvoeren dan enkel het narekenen van **wat** deputaten hebben gedaan'. Dat **zou** actie-**ve** betrokkenheid en grondige motivatie van plaatselijke kerken en werkgroepen vergroten en een uiteindelijk beslissing beter voorbereiden. Overigens kon de globale hoofdlijn in de benadering geen verrassing zijn **voor** wie het rapport *studiedeputaten* eredienst 1995 had gelezen. De **kern** van de *criteria* is:

1. Een goed kerklied is inhoudelijk in overeenstemming met de Schrift.
2. Een goede kerkliedtekst laat zich naar vormgeving leiden door liederen uit de Schrift. Concreet betekenen dit dat de tekst van een kerklied volwaardige poëzie dient te zijn.
3. Een goede kerkliedmelodie presenteert, ondersteunt en intensificeert de inhoud van de tekst.

Tenslotte voegden deputaten een 'oefenplan' bij, ontworpen in samenwerking met GPC en Pabo, waarin voor elke schoolweek een 'lied van de week' is aangegeven. Deputaten hoopten dat een en ander extra impulsen **zou** geven om de vreugde in het zingen **van** deze nieuwe liederen te vergroten.

In juli 1998 werd aan alle kerkenraden een artikel *gestuurd* van mevrouw De Heer met het aanbod dit in het plaatselijke kerkblad op te

nemen. Hierin werd brede *achtergrondinformatie* gegeven bij de nieuwe *proefbundel*, geschreven met het oog op de 'gewone' kerk-ganger.

In oktober 1998 verscheen het rapport *van deputaten kerkmuziek*, waaraan we al veel van wat hierboven staat ontleenden.

Deputaten rapporteren dat ze hun *uitgangspunt* hebben genomen in het spoor **van** het *studiedeputaatschap* eredienst 1995, dat door de GS Berkel 'ook werd erkend' (85). Zij zien daarin **een** goede, op de Bijbel gebaseerde visie en *inspiratiebron* (86).

Zij kunnen zich goed vinden in de drie eerder geformuleerde *criteria* en komen eigenlijk niet met een nadere *formulering*. Ze **zijn** niet waterdicht, maar wel richtinggevend. Om ze te hanteren, is wel kennis van zaken nodig. Dat verplicht deputaten wel tot een goede *informatiestroom* naar de kerken toe. 'Aan de hand van kritiek uit de kerken zullen deputaten t.z.t. **bekijken** in hoeverre de *gehanteerde* uitgangspunten voldoen of bijstelling behoeven, of dat er eerder behoefte is aan een voortgaande *meningsvorming* aan de hand van de juiste informatie over de achtergronden van het kerklied in het algemeen en de liturgische achtergronden in het bijzonder.'

Bij de beoordeling door de kerken **moet** de *Schriftgetrouwheid prevaleren*. De inhoud van een lied is immers een kwestie van belijden, en op dat vlak zijn we allemaal *mondi-ges christenen* (91).

Deputaten hebben selecties uit het Liedboek gekregen van de Nederlands Gereformeerde Kerken en de Christelijke Gereformeerde kerken. Aan hen is gevraagd om gezamenlijk te streven naar een *waarnemerschap* bij het Liedboek 2000; de NGK reageerden hierop positief (93).

Midden 1996 hebben deputaten dichters en componisten *opgeroepen* om *materiaal* in te leveren. Dat leverde onder andere *bijbelliederen*

op van L.L. Bouwers (en wijlen Anka Brands), *kerkliederen* van Ria Borkent en *bijbelliederen* van Johan Klein. Het is de bedoeling van deputaten om **daarnaar** te kijken, als het *vervolgtraject* daartoe aanleiding geeft (94).

Tenslotte gaan deputaten in op de reacties die bij Berkel waren binnengekomen op de 106 *Gezangen*. Het meest *uitvoerig* waren de heer en mevrouw Vreugdenhil te Pijnacker. Deputaten gaan beknopt in op vijf aandachtsvelden: *taaltheologie*, *Schriftberijmingen*, *actualiseren*, *weerspiegeling van het vrome gemoed* en *verzwakking van oordeel* en straf in liederen uit het Liedboek. Zij zijn door de *bezwaren* niet overtuigd. Dientengevolge hebben ze de meeste van deze eerder voorgestelde liederen ook in hun selectie opgenomen. Enkele vragen nog om nadere bespreking (101-106).

Nog drie details:

* Deputaten zouden graag een landelijk steunpunt instellen voor de feitelijke introductie van de voorgestelde gezangen.

* Ze adviseren de synode hun de opdracht te geven nu eerst de b-categorie (de *besprekingsgevallen*) uit het Liedboek te bekijken.

* Verder zouden ze liever als lid in de Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied meedoen **aan** het project Liedboek 2000 dan als *waarnemer*.

Reacties in de kerken

Het bovenstaande *feitenrelaas* *schetste* het traject dat werd *afgelegd* sinds we in 1993 gingen denken aan een mogelijke uitbreiding van *onze* gezangenbundel. De reacties binnen de kerken waren en **zijn** divers. **Ook** in de praktische uitvoering van de voorstellen zijn er grote verschillen. **Sommige** kerken **zingen** onbekommerd alle *voorgestelde* liederen **uit** het Liedboek in de eredienst. In andere beperkt men zich – al of niet voorlopig – tot toetsen buiten de kerkdienst. Ook zijn er kerken waar helemaal **niets**

wordt gedaan met de **voorstellen** en waar **ook** de school niet meedoet met het 'lied van de **week**'.

De **oorzaken** voor deze verschillen kunnen praktisch zijn: wij hebben geen cantor of organist die dit **trekken kan** of iets dergelijks. De redenen kunnen ook dieper liggen: zijn wij wel goed bezig met **onze** liturgische vernieuwingen? **Breken** wij met ons gereformeerde verleden en raken wij op drift? Verschil in visie dreigt tot tegenstellingen te leiden, waarbij **ongerustheid** en **vervreemding** optreden en twijfel de kop opsteekt of wij nog wel gezamenlijk gereformeerd willen blijven. De formulering is misschien wat erg duidelijk, maar verwoordt toch onderliggende gevoelens van onbehagen. Als we **kijken** naar de kerkelijke pers: **Reformanda** stelt **zich erg kritisch** op, onder andere in **artikelen** van ds C.J. Breen, ds S.S. Cnossen en ds A. Boersma – waarbij overigens ieder **weer** eigen accenten legt. In Nader *Bekeken* toonden ds H.J. Boiten en ds J.W. van der Jagt zich gereserveerd. De Stichting Woord en Wereld bracht het cahier 'Lied tegen het licht' uit, waarin de heer en **mevrouw** Vreugdenhil hun bezwaren en vragen breed formuleren. Deze brochure werd aanbevolen in Reformanda en zeer kritisch **besproken door** dr J. Smelik in De *Reformatie*. Wij geven ruimte voor een **toelichting** op het Lied van de **week**. Daarnaast stelde ds K. de Vries zich terughoudend op met name waar het **ging om de praktische invoering** van nieuwe gezangen.

In 'Lied tegen het licht' wordt het meest breed en indringend de vraag aan de orde **gesteld of we** wel goed bezig zijn. Hoe moeten de **kerkleden** de aangeboden gezangen toetsen? De **schrijvers** menen dat het nauw luistert wat je in de eredienst doet. Ze hebben dan ook bezwaar tegen een toetsen **in de dienst**. Ze **gaan** uit van de opvatting dat we in de kerkdienst te maken hebben met **een** verbondsgesprek. Ook in onze **gezangen** moet de HERE centraal staan. We moeten onze blik niet verengen tot het Liedboek, maar

ook andere kerkliederen in het oog houden. **Ook** moeten we niet de poëtische kwaliteiten van het Liedboek **tot maatstaf** nemen.

Vervolgens schrijven ze over de geschiedenis van **het** kerklied. Calvijn wilde alleen de psalmen in de **kerkdienst**. Die zijn door de Heilige Geest geïnspireerd. Vanaf de Reformatie zijn de gereformeerde kerken zeer terughoudend geweest ten opzichte van andere liederen. Dat is ook de lijn die **we** volgden na de Vrijmaking. Waarom nu **m'n ommezwaai**?

De auteurs willen meer terughoudendheid ten opzichte van de **Bijbelliederen**: ze worden huns inziens gauw te vrij. Ze staan zeer **kritisch** tegenover het 'kerkelijk jaar'. Op zich kunnen **zij** een heel eind mee gaan met de gedachte van 'gedenken', maar ze vrezen dat we daarmee **ook** verkeerde **dingen** binnenhalen: wij **moeten** niet **z6 zingen** **alsof** de heilsfeiten **nú** gebeuren. Kritiek hebben ze ook op de **meerduidigheid** in **Liedboekliederen**, zeker **wanneer** je daarin verkeerde theologische opvattingen kunt bespeuren. Staan deputaten niet teveel open voor dubieuze dingen en halen zij zo niet kritiekloos de oecumene binnen? 'Het **kerkvolk** wordt overvallen met **een** stortvloed aan liederen, waarin allerlei standpunten te vinden zijn die vroeger als ongereformeerd golden.' Het is gewenst 'dat vooral veel theologen er tijd en energie in **willen steken** om hun kennis van de Bijbel en de gereformeerde leer aan te wenden met betrekking tot het **kerklied**. Daar is **dringend** behoefte aan. **Want** de lof **op** onze Beer en Heiland is in het geding' (105).

In een **hoofdstuk** over criteria geven de schrijvers **ook** weer wat elders werd gezegd. Christelijke gereformeerde deputaten stelden:

- **door** het lied mogen geen **on-schriftuurlijke opvattingen** de **gemeente** worden ingedragen
- de **liederen** van de gemeente moeten het **heilshandelen** van God op zodanige **wijze** vertolken, dat **zij** met het geheel van

Gods **heilsopenbaring** in overeenstemming van de **Geest der Schriften** doordrenkt zijn; heel de **bijbelse boodschap** van **zonde** en genade, van heil en gericht, moet **evenals** in de **prediking**, in het lied tot haar recht **komen**

- liederen zijn verworpen om **heilshistorisch** aanvechtbare **passages**, **wegens twijfelachtige exegetische** en ook **wegens** trekken d' sporen van universalistische, individualistische d' **dialectische** theologieën.

Een commissie van de Gereformeerde Bond die de 115 **bijbelliederen** van het Liedboek onderzocht, **constateerde** diverse 'vertekeningen':

- de keerzijde van de **boodschap**: naast de genade moet ook de toorn genoemd worden
- **aan** de **verzoening** wordt tekort gedaan, omdat er **minder aandacht is** voor ketprijsterlijke dan **voor** het **koninklijke** van Christus
- een **triumfalisme** en universalisme, **en een** verwantschap met een optimistische **mensbeschouwing**.

We moeten **ervoor** oppassen **dat een bepaalde interpretatie van allerlei Schriftgedeelten** de gemeente wordt **ingezongen** (109-112).

In deze lijn geven de schrijvers een eigen voorstel voor criteria:

a. Een goed kerklied

- **plaatst** God in het middelpunt, **zoals Hij zich in zijn Woord heeft geopenbaard**;
- vindt **zijn zekerheid alleen in Gods verbondsbeloften**, die **rusten** op Christus' **verzoenend** lijden en **sterven**;
- **is** een lied van de kerk, de **gemeenschap der heiligen** (**waarbij de gemeenschap niet verdwijnt achter** het individu, en evenmin het persoonlijke **verloren gaat** in de **gemeenschap als collectief**);
- roemt **Gods** werken in verleden, heden **en** toekomst, in het licht

van de bijbelse profetie, en in vast vertrouwen op onze almachtige Vader;

– *belijdt onze schuld en nood, zoals wij die uit Gods woord kennen, onze zonde en zwakheid de aanvechtingen door de duivel, de wereld en ons eigen vlees.*

b. Als bijbelgedeelten worden verwerkt in een lied, moet daarin recht worden gedaan aan de bijbeltekst en aan de boodschap die deze in het tekstverband heeft. Anders zou door de liederen aan het kerkvolk het zicht worden ontnomen op wat God in zijn Woord tot ons zegt.

c. In de gezangenbundel wordt ook gestreefd naar aansluiting met kerken van andere tijden en plaatsen, waarbij de kerk wel moet worden onderscheiden van wie zich ten onrechte kerk noemen.

d. De liederen moeten zo mogelijk van goede poëtische en muzikale kwaliteit zijn, waarbij het dichtelijke en muzikale & boodschap van het lied versterkt, maar deze boodschap niet verandert (116).

De schrijvers pleiten ervoor **meer** terughoudend te zijn ten aanzien van veel liederen uit het Liedboek – dat ze overigens niet compleet verwerpen – en ook te kijken naar de Christelijke Gereformeerde Schriftberijmingen en bundels van afzonderlijke dichters. **Maar** allereerst is het **belangrijk** dat we **het** eens worden over de **uitgangspunten**. Dat is **een** aangelegen punt, **want** zoals Miskotte zei: je kent **een kerk meer aan haar liederen dan aan haar formuleren**.

Een geestelijke zaak

Deputaten spaken de hoop uit dat wij **mogen** groeien in de lof van de Here, op een rijke en **veelkleurige** manier. 'Het gaat om de lof van de Schepper van hemel en aarde. Laten **we** daar enthousiasten met blijdschap mee bezig zijn.'

Calvijn schreef, dat liederen 'ons **kunnen aansporen** om onze harten **tot** God te verheffen en ons te ontroeren tot **een** gloed, zowel om hem aan te roepen als om de **eer** van zijn naam te

verheffen door **lofprijzingen**.'

C. van **Setten**, theoloog en musicus, stelde in een **artikel** over de liederen in evangelische kring, dat de **liedcultuur**, of breder: het audio-visuele gedeelte van de dienst, een nauwelijks te onderschatten invloed heeft op onze geloofsbelevingen opvattingen. 'Het is de drie-dimensionale uitwerking van **het Woord**. Dit kan versterkend en opbouwend, maar ook tegengesteld werken. (...) **Audio-visuele elementen** geven glans, **kleur**, toon en **diepte aan wat** men wil communiceren. Het zijn goede, vaak onmisbare dragers van het Woord. Maar ze kunnen anderzijds ook verkeerde theologische concepten uitvergrooten, met alle pastorale gevolgen van dien. En ook hier is de impact groter dan die van **het** louter **verbale**. Het is hier dus oppassen geblazen. Er moet gelet worden op zuiverheid en evenwicht'.

Op de synode van de Afgescheiden kerken van 1877, wezen de Friese afgevaardigden erop, 'dat er thans een grote menigte verwaterde liederen zijn, die **een** nadelige invloed uitoefenen. Onze jonge mensen zingen die liederen en ongemerkt **zui-**gen zij denkbeelden in, die in strijd **zijn** met de belijdenis onzer kerk.'

De Acta melden vervolgens, dat de synode een bundel liederen wil van ontwijfelbaar gehalte en een goede melodie.

De Christelijke Gereformeerde deputaten van onze tijd formuleerden de regel: 'Ook in **het** zingen van het lied is de kerk **verantwoordelijk** voor de bewaring van Gods Woord.' Als deze dingen **waar** zijn, is het heel terecht, **dat** wij ons nogal druk **maken** over de invoering van nieuwe gezangen. Wij moeten daar met grote zorgvuldigheden nauwlettendheid **mee** omgaan. Een liturgische vernieuwing als een gezongen Amen of als het staan bij de geloofsbelijdenis kan de een meer aanspreken dan de ander. Met **een** positieve beslissing daarover **kun** je ook wel leven als je het niet zo als **een** verrijking van de **erdienst**ervaart. Met het **kerk lied** ligt het anders. Dat is een diep-geestelijke

zaak. **Blij** met de bundel, of ziek van gezangen? vroeg ds K. de **Vries**. Waar het **ons** geloven en de ervaring daarvan raakt en een zaak van gemeenschap is, **kan** het niet zo zijn, dat we enthousiasme en vreugde aan de ene kant en onbehagen en diepe bezorgdheid aan de andere kant naast **elkaar** laten bestaan.

Verdere bezinning

Wij denken dan ook, dat het in deze situatie heel belangrijk is, **dat we** ons gezamenlijk grondig bezinnen op deze materie. Dat we **allen** van dezelfde feiten uitgaan en de vragen die hier liggen eerlijk onder ogen zien. Elkaars motieven en gevoelens willen begrijpen. En **w** **samen zoeken** naar een verantwoorde weg, waarop we in blijvende onderlinge verbondenheid goed verder kunnen. Om een gezamenlijke bezinning te dienen en de onderlinge samenbinding te bevorderen willen wij in de volgende artikelen de verschillende benaderingen helder in beeld **krij-**gen en **kritisch** bevragen. We hopen op deze manier de **zaken** in de juiste proporties te plaatsen, zonder **daarmee** echte verschillen te verdoezelen.

Na **twee** artikelen waarin de feitelijke stand van **zaken** werd **gete-**kend en noodzaak tot teengoed doorpraten werd signaleerd, willen we vertellen wat we hebben opgestoken in twee uitvoerige gesprekken, een met deputaten kerkmuziek en een met drie 'critici'. De volgende week komt de vraag aan bod wat de koers en de aanpak van deputaten is **geweest**. De week daarna praten we met hen **door** over de **kritiek** die **hun werk** ontmoet. Daarna **volgen** twee artikelen **waar-**in critici vertellen **wat** zij denken **en** vervolgens bevraagd worden **op** hun standpunten. Tenslotte geven we een afsluitend artikel, waarin **we** de stand van zaken opnemen en in kaart brengen wat om verder doordenken **vraagt**.

We hopen, dat dit **vruchtbaar** mag zijn voor de eenheid en de vrede **van** de kerken.

EEN 144-JARIGE IN KAMPEN

C.J. Smelik

A
aan de Broederweg

Jongstleden maandag 7 december werd in **Kampen** de Dies Natalis van de Theologische Universiteit gevierd, zeg maar: de verjaardag. Het geboortjaar is 1854, dus werd de **jarige** 144 jaar. Elk jaar wordt rond de geboortedatum een feestelijke samenkomst gehouden om de **HERE** te danken en met elkaar terug te zien op het levensjaar. Op die dag geeft de universiteit zichzelf ook een cadeau, in de vorm van een academische rede. Dit jaar werd deze rede uitgesproken door de missioloog drs. C.J. Haak, onder de titel: 'Contextualisatie of metamorfose'.

Daarbij ging het over de vraag naar de aansluiting van het Evangelie bij de cultuur van de hoorders. Veelal wordt vandaag in dit verband de term 'contextualiteit' gebruikt. **Haak** toonde echter bij de **analiseren** van deze **term** aan dat er een visie op de Heilige Schrift aan ten grondslag ligt die niet gereformeerd is, maar stamt uit de 'ervaringstheologie'. Daarom wil **Haak** liever spreken over 'metamorfose', een **term** uit **Rom. 12:2**: de hervorming, de metamorfose door de vernieuwing van uw denken.

Wellicht verschijnt elders nog wel een bredere weergave van Haaks betoog. Dan kunt u het 'cadeau' van dit jaar verder bewonderen. Dit jaar werd met **extra** dankbaarheid de verjaardag gevierd. Honderd en vierenveertig jaar is niet **niks**. Zeker niet als je in **aanmerking** neemt dat in de komende jaren sommige theologische faculteiten zullen moeten sluiten. Enkele rooms-katholieke opleidingen zijn of worden opgeheven. Maar nu zullen over enkele jaren ook Leiden en **Kampen (Oudestraat)** gesloten worden, zo heeft de trio-synode van de drie SOW-kerken besloten.

Achter dat besluit staat enerzijds de sterk verminderde toeloop van stu-

denten, anderzijds de bezuinigingsoperatie van het ministerie. De subsidie-kram moet teruggedraaid! Theologisch Nederland heeft de afgelopen jaren onderling een hard gevecht geleverd, een gevecht om het **bestaan**. Het **bestaansrecht** was voor ieder in geding. Theologisch Nederland tijdenlang in rep en roer! De beslissingen zijn nu gevallen, al is alles nog niet 100% definitief. Leiden is bedreefd en **ontstemd** dat de theologie-opleiding daar verdwijnen moet. Historisch gezien is het ook een verlies. In 1575 werd de hogeschool in Leiden opgericht 'om gheleerde ende waerdige harders (herders) te formeren'. Deze 423-jarige heeft nu het hoofd in de schoot moeten leggen...

En **Kampen (Oudestraat)** is al evenzeer bedreefd en ontstemd. Geen wonder. Vergeleken met de andere **universteitssteden** had de **Oudestraat** **nota bene** verhoudingsgewijs veel **theologiestudenten**. Het personeel zal in de stad **Kampen** niet gemakkelijk ander werk vinden. En zoveel meer pijnpunten spelen hier een rol.

'Wij' – aan de Broederweg – 'wij' staan er beslist niet als 'lachende derde' bij. **Integendeel**. De opheffing van de 'Oudestraat' zal ook voor ons aan de **Broederweg** enkele minder prettige gevolgen hebben. Welke? Ik **noem** een enkel ding. Op het gebied van de beide bibliotheken **was** er de laatste jaren samenwerking gegroeid, zodat (om een voorbeeld te noemen) bepaalde zeer dure boeken of tijdschriften niet door beide bibliotheken aangeschaft werden. Ook op **managementgebied** waren er prettige contacten.

'Oudestraat' roept herinneringen wakker. Ik denk dat onze **emeritipredikanten** en **emeriti-hoogleraren**, die nog als student aan de **Oudestraat** hebben gestudeerd in de dertiger en veertiger jaren, met **gemeg-**

de gevoelens 'het doek zien vallen' voor de **Oudestraat**. Inderdaad 'gemengde gevoelens' – omdat de emeriti enerzijds tijdens hun studie daar veel hebben ontvangen voor hun **vorming** en **opleiding** tot predikant, anderzijds veel hebben meegemaakt van de **kritieke** situatie in 1944, toen 'de School der kerken' in gevaar kwam door de schorsing en afzetting van twee hoogleraren, K. Schilder en S. Greijdanus.

Tegelijk spelen ook **mee** de ontwikkelingen aan de **Oudestraat** in 1944, die in veel opzichten afbreuk deden aan de gereformeerde theologie. Daarom zien **we** de 144-jarige in **Kampen** des te meer als een **Gods-geschenk**, als een 'cadeau' van de **HERE**. Het tumult en de wirwar in theologisch Nederland om te overleven was de laatste tijd groot.

Onze opleiding tot de dienst des Woords heeft haar plaats **behouden**. De academie is in veel opzichten klein te noemen. Ze zou **vast** en **zeker** in de komende jaren van de kaart verdwijnen en hetzelfde lot als '**Leiden**' en '**Oudestraat**' ondergaan, indien ze door de overheid gesubsidieerd en overeind gehouden werd. Haar bestaan is **en** blijft tot **op** de dag van vandaag een cadeau van de **HERE**. Tegelijk blijft de vrijwillige financiële **onderhouding** door de kerken onze opdracht.

In theologisch Nederland is 'Kampen' een dreumes, al is ze 144 jaar. In datzelfde Nederland is er nog **een** **andere** dreumes: 'Apeldoorn', de opleiding van de **Christ. Geref. Kerken**. Die twee dreumesen kunnen heel wat aan elkaar hebben. Daarnaar **wordt** vandaag in de praktijk gehandeld op **een** enkel onderdeel. **Maar** daarover een andere keer.

Ds. C.J. Smelik is pres.-curator van de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland te Kampen

'EEN KIND GEBOREN IN BETHLEHEM'

Lied
vandeweek

Lied 152, '*Een Kind geboren te Bethlehern*', stamt uit de voorreformatische periode. Het is een middeleeuws kerstlied met een volks karakter. Om het goed te kunnen plaatsen is het zinvol om iets te weten over de achtergrond van dit lied én over de plaats die het kerstfeest in vroeger eeuwen in het leven innam.

Zoals '*Een Kind geboren te Bethlehem*' in het Liedboek staat, telt het zeven strofen en een melodie in een driedelig ritme. De laatste woorden van de eerste regel worden in de tweede regel herhaald en de slotregel is een soort refrein dat bestaat uit tweemaal 'Halleluja'. Het is één van de vele vormen waarin het lied indertijd werd gezongen.

'*Een Kind geboren te Bethlehem*' vindt z'n oorsprong in een latijnstalig lied: '*Puer natus in Bethlehem*'. Maar, zoals het met volksliederen gaat in een tijdperk waarin liederen mondeling werden overgeleverd, er ontstonden talloze varianten: met korte of met lange strofen en de daarbij passende, verschillende melodietypen, in het Latijn of in de landstaal, én met verschillende refreinteksten. Een voorbeeld waarin het refrein latijnstalig is en de rest van de tekst volkstaal: '*Ein kint geboren in Bethlehem / Verblidet alle Jerusalem / Amor, amor! Quam dulcis est amor*'.

Al die vormen en variaties tonen aan dat het lied een van de meest verbreide Middeleeuwse kerstliederen was; het leefde zeker tot in de 18de eeuw voort. De versie van lied 152, gemaakt door de theoloog Bernard Smilde, is gelijk aan een oude Duitse vertaling en die speelde in rol in de Lutherse liturgie. De componist Michael Praetorius

(1571-1621) schreef er bijvoorbeeld een prachtige bewerking over voor een uitgebreide bezetting van vocalisten en instrumentalisten.' J.S. Bach verwerkte in zijn cantate '*Sie werden aus Saba alle kommen*' (BWV 65) het couplet over de wijzen uit het Oosten: '*Die Kön'ge aus Saba kamen dar*'.

Navolging

Het kerstfeest was in de late Middeleeuwen een populair feest. Niet alleen de grote hoeveelheid kerstliederen uit die tijd, ook de schilderkunst laat dat zien. De laatmiddeleeuwse maatschappij was gestempeld door de Moderne Devotie. Deze beweging legde veel nadruk op een persoonlijke geloofsbeleving: een devotie die geïnspireerd werd door Christus' menselijkheid. Deze 'navolging van Christus' vind je ook in de Middeleeuwse kerstliederen terug. De gebeurtenissen uit de kerstnacht worden in een herkenbare, alledaagse context gezet, met nadruk op de armoede, de koude, de stal en de al dan niet aanwezige os en ezel. Zo kon men meeleven, want armoede en koude en niet al te beste leefomstandigheden waren voor velen maar al te herkenbaar. Zo kon men tegelijk des te beter het wonder van Kerst ontdekken, want dit huilende kind in die armoedige kribbe was ook de Schepper van van hemel en aarde en de Verlosser van de wereld. Het is opvallend dat dit laatste gegeven in de middeleeuwse kerstliederen vaak met nadruk wordt vermeld.

Een illustratie hiervan is te vinden in lied 131 uit het Liedboek ('O zalig, heilig Bethlehem'), en ook in het lied van deze week.

Tekst

Zoals alle middeleeuwse kerstliederen is 'Een Kind geboren in Bethlehem' eenvoudig en vertellend van karakter. De eerste strofe van lied 152 is de aanhef: er is een Kind geboren, laat ieder zich daarover verheugen. Strofe 2 geeft een nadere bepaling van dit Kind: zijn heerschappij kent geen einde (Jes. 9, 6). De strofen 3 en 4 stappen over naar de geschiedenis van de wijzen uit het Oosten - hier naar middeleeuwse traditie koningen genoemd (een verwijzing naar Jes. 60, 1-6). Dat mondt uit in een verdere typering van Christus: hij geeft ons het leven en maakt ons door zijn armoede rijk (strofe 5 en 6; zie ook Fil. 2, 8). De slotstrofe is een lofverheffing.

Melodie

De melodie is snel aan te leren. Ze is geschreven in een driedelig ritme en is beperkt van omvang: de hele melodie beweegt zich binnen de afstand van vijf tonen. De melodische en ritmische structuur wordt door twee elementen verlevendigd. Allereerst is dat r. 2. In deze regel worden de laatste woorden van r. 1 herhaald. De melodie heeft hier een melisme (meerdere noten op één lettergreep) en dat doorbreekt het syllabische karakter van de melodie. In de slotregel wordt vervolgens de ritmische structuur (lang-kort lang-kort) doorbroken, namelijk op het tweede 'Halleluja', eveneens met een melisme.

Het lied vraagt om een levendige manier van zingen in een levendig en vlot tempo, uitgaande van de drietelsnoet en verend op de lange noten. Het biedt verschillende mo-

gelijkheden voor de uitvoering: het kan in zijn geheel door de gemeen- te gezongen worden, maar ook wisselzang is goed mogelijk. In dat geval wordt door de slotregel door allen gezongen terwijl een zanggroep (bijvoorbeeld de kinderen) de rest van de strofen voor haar rekening neemt. Ook het volgende is mogelijk: r. 1 - zanggroep (of een deel ervan), r. 2 - allen (of de gehele zanggroep), r. 3 - zanggroep (of een

deel ervan), r. 4 allen. De melodie leent zich ook goed voor een uitgebreide instrumentale begeleiding.

Lied 152 is op de scholen aangeleerd in de week voorafgaande aan zondag 20 december. De kinderen hebben na deze week kerstvakantie, vandaar dit vroege tijdstip van aanleren. Met het zingen van dit lied in de kerkdienst kunnen we beter wachten tot Kerst.

Het lied past goed als feestelijk openingslied van de dienst.

¹ Een uitvoering van dit werk is te vinden op de CD 'Praetorius / Christmette' door het Gabrieli Consort & Players o.l.v. Paul McCreeh (Archiv 439 931-2). De muziek komt uit Praetorius' bundel *Polyhymnia caduceatrix en panegyria* (1619).

Dr. J. Smelik is hymnoloog/musicoloog en woont in Zuidhorn.

152 Een kind geboren in Bethlehem

Puer natus in Bethlehem

voorreformatorisch I Lossius' Psalmodia 1553

I Een Kind ge - boren te Beth - le - hem,
te Beth - le - hem!
Verheugd is nu Je - ru - za - lem,
hal - le - lu - ja, hal - le - lu - ja!

2 Wiens heerschappij geen einde kent,
geen einde kent,
Hij daalde neer om onze ellend.
Halleluja, halleluja!

3 De koningen uit het Oostenland
het Oostenland,
vereerden Hem met offerand.
Halleluja, halleluja!

4 Die knielden daar in ootmoed neer,
in ootmoed neer,
voor 't kleine kind, hun God en Heer.
Halleluja, halleluja!

5 Die zich zo diep vernederd heeft,
vernederd heeft,
Hij is het die ons 't leven geeft!
Halleluja, halleluja!

6 Hij maakt ons door zijn armoe rijk,
zijn armoe rijk,
en brengt ons in het hemelrijk.
Halleluja, halleluja!

7 Zo zinge al wat zingen mag,
wat zingen mag:
den Heer zij dank op deze dag.
Halleluja, halleluja!

Dichter onbekend, middeleeuws
Vertaling Bernard Smilde, geb. 1922

MARNIX VAN ST. ALDEGONDE: 'TOLK DER BYBELTAAL'

J. Smelik

B
boekbespreking

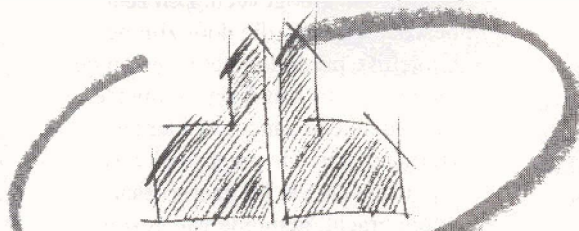
Op 15 december is het precies vierhonderd jaar geleden dat Philips van Marnix, Heer van Sint Aldegonde overleed. Ter herdenking hiervan verscheen in de serie *Reformatorische Stemmen* van de Willem de Zwijgerstichting het boekje: *Marnix van St. Aldegonde: 'Tolk der bybeltaal'* (Kerklied en kerk bij Marnix) van dr. J. de Gier.

Het accent in deze publicatie ligt op **Marnix'** werkzaamheden in dienst van de Gereformeerde Kerk, en speciaal op zijn taalkundig-literaire arbeid met betrekking tot het kerklied. Het boekje telt vijf hoofdstukken. Na de Inleiding volgt in hoofdstuk 2 een relatief **omvangrijk** biografisch overzicht. Hoofdstuk 3 geeft een resumé van **Marnix'** activiteiten in dienst van de **kerk**. In hoofdstuk 4 en 5 komen respectievelijk de psalmberijming en 'schrif-
tuurlijke

lofzangen' van Marnix aan bod. De brochure is **onmiskenbaar** geschreven door een **terzakekundige** met hart voor zijn onderwerp. Het prettig leesbare boekje van 80 pagina's is voor een breed publiek toegankelijk. Met **name** lezers die voor het eerst **kennis** willen maken met Marnix, **zijn werk** voor **kerk** en kerklied, hebben baat bij **dit boekje**. Persoonlijk **had** ik er wel de voorkeur aangegeven om het biografische hoofdstuk beknopter te houden, en het hoofdmenu (het kerklied) meer aandacht te **geven**. De relevante biografische gegevens van Marnix zijn ofwel bekend ofwel eenvoudig te achterhalen. Bijvoorbeeld d.m.v. een eerdere uitgave in de serie *Reformatorische Stemmen* (Dr. L. Strenghtolt, *Marnix en zijn tijd*, Apeldoorn 1984). In hoofdstuk 4 en 5 zouden dan nog

wat meer belangrijke en interessante zaken behandeld hebben kunnen worden. In het hoofdstuk over Marnix' schriftuurlijke lofzangen mis ik bijvoorbeeld een verwijzing naar, en vergelijking met het opmerkelijke bundeltje van Théodore de Beza uit 1595: *Les Saint Cantiques receveillis tant de Vieil que du Nouveau Testament mis en rim Française*. Hierin stonden zeven-tien berijmde schriftgedeelten, voor een deel dezelfde bijbelgedeelten die Marnix had **berijmd**. Marnix **was niet de enige calvinist** die berijmde schriftgedeelten buiten het Boek der Psalmen **aan** de gemeente heeft willen geven. **Zelfs** de **voormalig rechterhand** van Calvijn, De Bèza, heeft **dergelijke** liederen voor de kerk vervaardigd. Dr. J. Smelik is *hymnoloog/musicoloog en woont in Zuidhorn*.

donatus

Verzekert
van Avondmaalstel tot Zadeldak
alles onder uw kerkelijk dak!

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.
Al sinds 1852 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden.
Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hoff van Hollantlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

Innerlijke uitholling?

Ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum van dr. C.S.L. Janse als hoofdredacteur van het Reformatorisch Dagblad werd een symposium gehouden over de 'bevindelijk-gereformeerden'. Volgens prof. G. Dekker worden zij bedreigd door de samenleving, wat tot aanpassing of isolement leidt. Maar is er niet ook een bedreiging en verzwakking van binnenuit? Is er ook sprake van een innerlijke uitholling? Dit vraagt ds. W. Chr. Hovius in het hervormde Gereformeerd Weekblad van 13 november. Hij ziet een aantal ontbindende factoren werken:

Wanneer ik nog wat dieper op die inuitholling in mag gaan, meen

ik te kunnen stellen dat een aantal factoren de positie van de bevindelijk-gereformeerden aantasten:

1. Als eerste noem ik een niet doorleefd geloof. Wanneer theoretisch, beschouwend over het geloof wordt gesproken en geschreven zonder dat men persoonlijk schuldenaar voor God werd en de band met de Heere Jezus kent, boet men aan zeggingskracht in en is men voor de jongeren en de buitenwacht niet meer echt en geloofwaardig.

Hoe kunnen we anderen dan tot heilige jaloersheid verwekken?

2. De onderlinge kerkelijke verdeeldheid en de vaak weinig verheffende manier van omgaan met elkaar doet ook weinig of niets van de bevindelijk-gereformeerden uitgaan. Natuurlijk kan er verschil in opvatting zijn, maar daarmee behoeven we elkaar nog niet weg te schrijven of zelfs in „de staat voor God" aan te tasten. Het hard en liefdeloos oordelen over en veroordelen van anderen staat tegen.

3. De band binnen het gezin wordt ook zwakker. Belijden we nog altijd dat het gezin de kleinste cel en kern is van de kerk en van de maatschappij, de praktijk van het leven toont helaas vaak een andere werkelijkheid. Waarom vinden vooral oudere kinderen het thuis steeds minder gezellig en klagen ze vaak „met mijn vader kan ik niet praten en mijn moeder begrijpt me niet"?

Het medium van de t.v. heeft een omslag in de cultuur bewerkt en een grote aanslag gepleegd op het gezin. En meer dan eens blijken juist de ouders en de ouderen verslaafd aan de beeldbuis te zijn.

4. De bevindelijk-gereformeerden slagen er steeds minder in op eigentijdse en aansprekende wijze te vertalen naar eigen jongeren en naar degenen die buiten zijn wat hen ten diepste beweegt in hun verhouding tot de Heere God en de naaste.

Het zijn deze factoren die van binnenuit de kracht van de bevindelijk-gereformeerden ernstig verzwakken.

Uit de gepubliceerde enquête-cijfers blijkt dat het verschijnsel van erosie ook hen niet voorbijgaat.

Men raakt aan bepaalde verschijnselen gewend.

Bavinck blijft boeien

Ds. H. van den Belt schrijft in *Waarheidsvriend* de laatste weken over Herman Bavinck, die blijft boeien en ook vandaag nog iets te zeggen heeft.

Geestelijke herkenning

Herman Bavinck werd geboren in een afgescheiden pastorie. Zijn vader, Jan Bavinck (1826-1909) was dominee in Hoogeveen. Een zeer bescheiden man, die door zijn bevindelijke prediking het leven en de theologie van zijn zoon stempelde. Terugdenkend aan zijn vader zei

Herman later: 'de preekstoel was zijn troon en wat hij daarop naar voren bracht, getuigde van gezonde mystiek'. Deze afgescheiden achtergrond verklaart waarom het werk van Herman Bavinck voor 'bevindelijk-gereformeerde' christenen' zo aanspreekt. Zelfs iemand als G. H. Kersten heeft hem gewaardeerd,

zijn felle kritiek op de veronderstelde wedergeboorte. Herman Bavinck weet op een of andere wijze altijd de toon van het hart te treffen. Zijn theologie is voluit gereformeerd, genormeerd aan de Bijbel en de belijdenis, maar altijd probeert Bavinck de link te leggen naar de praktijk van het geloofsle-

G.J. van Middelkoop

meegelezen

ven. Uit zijn schrijven spreekt de verwondering over de *Magnalia Dei*, de grote werken van G d. (...)

De Gereformeerde Dogmatiek Juist dat maakt de theologie van Herman Bavinck zo aantrekkelijk, zelfs na al die jaren. Het is geen starre strakke dogmatiek. De werken van gereformeerde scholastieke theologen en ook de werken van Kuyper worden nauwelijks meer gelezen en bestudeerd. Voor Bavincks werk is nog steeds belangstelling. De zesde druk van de *Gereformeerde Dogmatiek* is door uitgeverij Kok opnieuw uitgegeven. In Grand Rapids is een interkerkelijk comité bezig met de vertaling van de Gereformeerde Dogmatiek in het Engels. Het eerste deel van de serie is onlangs verschenen. (...)

(...) hooggevoelendheid tegenover de

Gereformeerde Kerken past ons al leminst, Zeker niet als wij beseffen dat de ontwikkelingen die daar tot de moderne theologie geleid hebben ook bij ons te constateren zijn. Veel meer moesten wij als hervormd-gereformeerden onze roeping verstaan, nu de eenwording van de kerken in weke vorm dan ook dichterbij komt om samen met de confessionele gereformeerden de handen ineen te slaan. Wie weet, misschien wil God ons ook daar gebruiken om de wamde van de Gereformeerde belijdenis en de traditie die door Bavinck zo magistraal verwoord is, door te geven aan de volgende generatie. We mogen het hoofd niet in de schoot leggen, maar we moeten blijven geloven in Gods verbondstrouw, ook voor de Gereformeerde Kerken.